Ochrana počítačových programů

Ochrana počítačových programů

Rozvoj informační společnosti by v současné podobě nebyl možný bez prostředků pro automatizované zpracování dat, které nám umožňují pracovat s daty ve výrazně větších objemech a výrazně efektivněji než v minulosti. Nástroje, kterými se v současnosti toto automatizované zpracování realizuje, zahrnuje právní řád primárně pod koncept počítačového programu.

Vnímáme-li počítačový program jako sérii instrukcí, kterou lze spustit na počítači, může tato série instrukcí nabývat různé vnější jevové podoby podle toho, jak jsou jednotlivé instrukce vyjádřeny. Má-li být počítačový program spuštěn na konkrétním zařízení, musí být instrukce vyjádřeny v tzv. strojovém kódu, tedy zakódovány tak, aby jim rozuměl daný stroj (typicky procesor příslušného zařízení). Počítačový program ve strojovém kódu proto představuje sekvenci instrukcí pro procesor daného zařízení, vyjádřenou formou jedniček a nul, a je pro člověka zpravidla nečitelný. Pokud naopak chceme počítačový program vytvářet či upravovat, popisujeme instrukce typicky v tzv. zdrojovém kódu, tedy jejich zápisem v programovacím jazyce. Programovací jazyk vyjadřuje instrukce způsobem srozumitelným pro člověka, ale současně umožňuje jejich pozdější převod do strojového kódu.

Zatímco převod počítačového programu ze zdrojového do strojového kódu je běžnou úlohou, rekonstrukce zdrojového kódu, máme-li k dispozici pouze kód strojový, je často obtížná, ne-li nemožná (zvláště v případě komplexních počítačových programů). Dostupnost zdrojového kódu tak významně ovlivňuje možnost počítačový program dále upravovat či rozvíjet. Jeho nedostupností však není vyloučena faktická možnost z dostupného strojového kódu odvozovat některé informace o tom, jak je počítačový program vystavěn, případně rekonstruovat část zdrojového kódu daného programu.

Pro hlubší pochopení právní úpravy software je nutné též vnímat, jakým způsobem počítačové programy vznikají. Počítačové programy dnes v převážné míře vytváří týmy, nikoli jednotlivci, přičemž tyto týmy často zastřešuje komerční společnost nebo jiná právnická osoba, kterou budeme dále nazývat dodavatelem software. Současně nový software často vzniká rozvojem existujícího softwaru nebo alespoň za využití obecně použitelných stavebních bloků zdrojového kódu. Vytvářený software tak zpravidla není jedním monolitickým celkem, ale skládá se z jednotlivých relativně samostatných modulů, které lze využít samostatně nebo je v budoucnu začlenit do jiného softwaru.

Ochrana počítačových programů autorským právem

Aby počítačový program dosáhl ochrany autorským právem, musí být původní v tom smyslu, že je autorovým vlastním duševním výtvorem. Jestliže počítačový program dosáhne požadovaného standardu originality, je chráněn jako dílo literární, a to bez ohledu na formu svého vyjádření. Ochrana tedy pokrývá vyjádření počítačového programu v podobě strojového kódu, zdrojového kódu i všech jejich mezistupňů. Stejně jsou rovněž chráněny přípravné koncepční materiály vznikající při vývoji počítačového programu, ke kterým budou typicky patřit modely architektury software, funkční specifikace apod. Chráněna tedy není funkcionalita počítačového programu, ale pouze její objektivní vyjádření v podobě příslušného kódu.

Ochrana zaměstnaneckého díla

Jestliže zaměstnanec vytvoří počítačový program ke splnění svých pracovních povinností, a neexistuje-li mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem odlišná dohoda, zaměstnavatel vykonává k takovému programu svým jménem a na svůj účet autorova majetková práva.

Pokud mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem neexistuje odlišná dohoda, zaměstnavatel má oprávnění počítačový program vytvořený zaměstnancem dále měnit, spojovat jej s počítačovými programy vytvořenými jinými osobami a uvádět jej na trh pod vlastní firmou bez zvláštního souhlasu.

Autorskoprávní ochrana počítačových programů rovněž podléhá zákonným výjimkám a limitacím. Především se na počítačové programy nevztahuje obecná výjimka pro dočasné rozmnoženiny autorského díla pro jeho oprávněné užití. Oprávněný uživatel je oprávněn zkoumat principy, na kterých je počítačový program založen, převádět jej ze strojového do zdrojového kódu, vytvořit si jeho záložní kopii či program, či odstraňovat jeho chyby, přičemž pouze poslední jmenované právo lze smluvně vyloučit.

Patentovatelnost počítačových programů

Autorské právo chrání vyjádření ve zdrojovém či strojovém kódu, nikoliv však samotnou funkcionalitu. Tu je možné chránit patentovým právem. Počítačové programy však nejsou považovány za vynálezy, a tak jsou patenty udělovány na tzv. vynálezy uskutečňované počítačem.

Koncept vynálezů uskutečňovaných počítačem umožnil patentovat vynálezy zahrnující počítač, počítačovou síť nebo jiné naprogramovatelné zařízení, kde jeden nebo více prvků byly uskutečněny počítačovým programem. Podmínkou ochrany je však technický přínos vynálezu pro stav techniky, pokud je posouzen jako celek.

Později byl do tohoto pojmu zahrnut počítačový program sám o sobě nebo nosič obsahující počítačový program. Podmínkou je schopnost programu vyvolat dodatečný technický účinek, mimo interakci mezi programem a hardwarem, na kterém je spouštěn.

Počítačový program jako obchodní tajemství

Obchodním tajemstvím rozumíme „konkurenčně významné, určitelné, ocenitelné a v příslušných obchodních kruzích běžně nedostupné skutečnosti, které souvisejí se závodem a jejichž vlastník zajišťuje ve svém zájmu odpovídajícím způsobem jejich utajení“. Při aktivní ochraně ze strany tvůrce, popř. příslušného uživatele a běžné nedostupnosti v příslušné komunitě může tuto definici naplňovat rovněž počítačový program. Nároků z porušení obchodního tajemství se pak lze domáhat jak vůči tomu, kdo obchodní tajemství neoprávněně zpřístupnil jinému, tak vůči tomu, kdo obchodní tajemství takto zpřístupněné neoprávněně využil, popř. se může jednat rovněž o trestný čin.

Smluvní a předsmluvní ochrana počítačových programů

Historicky nejstarším nástrojem smluvní ochrany počítačových programů je takzvaná dohoda o mlčenlivosti, která typicky zavazuje zákazníka k tomu, aby nezpřístupňoval samotný počítačový program, případně i související materiál a informace o fungování software, třetím osobám. Avšak prokazatelnost neoprávněného šíření dané informace bývá obtížně prokazatelná.

I v případech, kdy dohoda o mlčenlivosti není sjednána, může být počítačový program chráněn v obdobném režimu ze zákona. To je uplatněno např. v rámci procesu kontrakce ještě před uzavřením smlouvy, a to i v případě, že k uzavření smlouvy nedojde.

Smluvním nástrojem ochrany počítačového programu může být také konkurenční doložka.

Počítačové programy a právo proti nekalé soutěži

Nástrojem relativní ochrany počítačového programu může být rovněž právo nekalé soutěže.

V praxi jsou nekalosoutěžní nároky ve vztahu k počítačovým programům nejčastěji vznášeny společně s nároky z porušení autorských práv, tedy pro naplnění soudcovské skutkové podstaty porušení norem soukromého práva. Podmínkou jejich přiznání je kumulativní naplnění znaků nekalosoutěžního jednání, tedy jednání v hospodářském styku, rozpor s dobrými mravy soutěže a

způsobilost přivodit újmu jiným soutěžitelům nebo zákazníkům. V případě skutečného zásahu do autorských práv budou tyto znaky typicky naplněny, přičemž výsledné nároky jsou pak obdobné jako ve vztahu k porušení práv autorských.

Zhotovování a licencování komerčních počítačových programů

Klíčovým nástrojem právní dispozice s komerčními počítačovými programy jsou v praxi nástroje smluvního práva. Smlouvy musí obsahovat obecné náležitosti, jako zejména její určitost a dostatečné vymezení jejího předmětu pomocí dostatečně definovaných pojmů. Způsob úpravy se odlišuje podle toho, jak je financován vznik příslušného počítačového programu a jak chce jeho tvůrce limitovat další šíření.

 # Standardní software

- jeho vznik je financován jeho autorem, resp. zaměstnavatelem autora

- je nabízen na trhu širšímu okruhu možných zákazníků

- nástrojem dispozice s ním je licenční smlouva

V takové smlouvě, je třeba vymezit, jakého programu se týká, jaká je jeho funkcionalita, k jakému účelu má program sloužit a rozsah licence – územní, časový a množstevní. Je také vhodné smlouvu ošetřit k budoucím verzím programu.

Smlouvy obsahují ustanovení o odpovědnosti za vady, které se rozdělují na faktické a právní.

- Faktické vady – spočívají v nevhodné či nedostatečné funkčnosti počítačového programu, nedostatku jeho jiné vlastnosti přímo nesouvisející s funkčností

- Právní vady - spočívají v zatížení software nárokem jiné osoby v rozporu s příslušnou smlouvou, na základě které byl software pořízen

Dle obecného režimu odpovědnosti za vady musí být za úplatu poskytnutý program bez vad - odchýlení od sjednaných vlastností či nevhodnost k výslovně stanovenému účelu. Proto je, alespoň základní vymezení vlastností licencovaného počítačového programu či odkaz na toto vymezení, vhodnou součástí příslušné licenční smlouvy. Na bezúplatně poskytnutý počítačový program se tato odpovědnost ze zákona nevztahuje, nesmí však obsahovat úplatně poskytované služby (např. uživatelská podpora).

Na základě vadného plnění se lze domáhat:

- Je-li vad odstranitelná - opravy počítačového programu, přiměřené slevy z ceny

- Není-li vada odstranitelná a program nelze řádně užívat - přiměřené slevy z ceny, zákazník může odstoupit od smlouvy

Odlišná je situace v případě poskytování software spotřebiteli – osobě jednající mimo souvislost se svým podnikáním. Spotřebitel je vždy slabší stranou a současně vůči němu nelze omezit práva z vadného plnění nebo na náhradu újmy.

 # Software na zakázku

- Jeho vznik je financován zákazníkem – objednavatelem

- Je tvořen dle požadavků zákazníka

- Nástrojem dispozice je smlouva o dílo

Ve smlouvě je opět nutné vymezit specifikace předmětu plnění. Potřebná míra detailu této specifikace je však výrazně vyšší než u standardního software. Specifikace by měla pokrývat nejen funkční stránku počítačového programu, ale také parametry, které nejsou přímo spojeny funkcionalitou, ale mohou ji zásadně ovlivnit, např. hardwarové nároky či bezpečnostní parametry.

V případě, že zákazník potřebuje odbornou pomoc dodavatele programu, je pro smluvní strany výhodnější sjednat si smlouvu pouze s volnou specifikací, na základě které se dodavatel počítačového programu zaváže nejprve vypracovat detailní specifikaci programu. Zákazník ji poté musí akceptovat nebo může od smlouvy odstoupit.

Po zhotovení programu, dle podmínek zakázky následuje fáze akceptace zhotoveného počítačového programu, která je kritická jak z hlediska právního, tak z hlediska praktické funkčnosti počítačového programu. Po praktické stránce nabývá akceptace počítačového programu zpravidla podobu provedení tzv. akceptačních testů, které ověří soulad dodaného programu s klíčovými body specifikace.

Oblast odpovědnosti za vady počítačového programu vytvořeného na zakázku je na rozdíl od dodávky standardního softwaru jasnější. Dle občanského zákoníku má dílo vady, pokud neodpovídá smlouvě. Zároveň pokud zákazník převezme počítačový program bez výhrad, nepřizná mu soud právo na zjevné vady díla, pokud dodavatel namítne, že právo nebylo uplatněno včas. Pokud tedy smlouva nebude obsahovat jeho dostatečnou specifikaci, nebude zákazník zpravidla schopen vytknout dodavateli konkrétní vady.

Vedle obecné odpovědnosti za vady díla může být u dodání softwaru na zakázku sjednána záruka za jakost, která obrací důkazní břemeno - zákazník nemusí prokazovat, že program měl skrytou vadu již v okamžiku akceptace, ale dodavatel musí případně prokázat, že počítačový program si uchoval ujednané vlastnosti a vada vznikla jednáním zákazníka či třetí osoby.

Při dodávce software na zakázku má zákazník licenci k užití počítačového programu k účelu vyplývajícímu ze smlouvy, přičemž třetí osobě jej zákazník může poskytnout, jen pokud to bylo sjednáno.

Obvyklé je v takovém případě sjednání licence v neomezeném územním a množstevním rozsahu na neomezenou dobu, resp. na celou dobu trvání majetkových práv autorských k příslušnému počítačovému programu. Zpravidla je také sjednáváno právo zákazníka licenci postoupit třetím osobám, popř. jim udělit podlicenci. V závislosti na okolnostech konkrétního vztahu pak může být také sjednána licence výhradní, bránící dodavateli, aby sám počítačový program užíval a uděloval licenci dalším osobám odlišným od zákazníka.

V praxi je také významné oprávnění zákazníka software vytvořený na zakázku dále měnit, jež nemusí být automaticky součástí licence. Bez tohoto oprávnění se může dostat zákazník do situace, kdy nebude schopen provádět údržbu a rozvoj dodaného počítačového programu bez součinnosti nebo svolení původního dodavatele

Vedle samotného práva změn je pak v příslušných případech třeba si sjednat také právo na přístup ke zdrojovému kódu, který je pro úpravy po faktické stránce nezbytný. Vhodné je rovněž ošetřit kvalitu předávaného zdrojového kódu (např. zavázáním dodavatele, aby dodržoval konvence vývoje v příslušném programovacím jazyce), dostatečné komentáře uvnitř zdrojového kódu a současně dostatečnou dokumentaci funkčnosti software, jelikož dodavatel disponuje unikátním know-how o fungování softwaru.

Výše popsané způsoby smluvní dispozice se „standardním softwarem“ a „softwarem na zakázku“ představují modely pro typové situace. V praxi však nastávají situace, které nelze jednoznačně přiřadit k některému z výše popsaných modelů, a přesto je třeba pro konkrétní případ nalézt vhodnou smluvní úpravu. Příkladem může být dodávka standardního softwaru, jejíž součástí je však konfigurace příslušného počítačového programu, zapojení do procesů zákazníka a proškolení, popř. drobné či rozsáhlejší individuální úpravy či doplnění příslušného programu. Obvykle takový proces nazýváme implementací a pro jeho smluvní ošetření je třeba použít vhodnou kombinaci prvků úpravy pro dodávku standardního softwaru (rozsah licence) a prvků úpravy pro software na zakázku (způsob akceptace a řešení vad).

Licencování open source softwaru

V případě open source softwaru, který má být zpřístupněn k užití a dalším úpravám širší komunitě je smluvní úprava zcela specifická.

Proprietární software – uživatel má právo jen na užívání softwaru, nebo je jeho užití příslušným způsobem omezeno a nejsou k němu poskytnuty zdrojové kódy.

Free software - uživatel může software používat za jakýmkoliv účelem, studovat, jak pracuje, přizpůsobit ho svým potřebám, šířit dále jeho kopie a vylepšovat ho s tím, že tato vylepšení může následně zveřejňovat a dále šířit. Může být vymáhána povinnost sdílet úpravy provedené v programu s širší komunitou uživatelů

Pro usnadnění šíření open source softwaru vznikla řada typových licenčních podmínek, které se liší svými kritérii. Nejvýznamnějším kritériem je přítomnost tzv. copyleftové doložky, která vytváří povinnost upravený počítačový program šířit pod stejnými licenčními podmínkami, pod jakými je

šířen původní program.

Typy licenčních podmínek:

Silně copyleftové

- požadují, aby původní program a programy jej obsahující byly šířeny pod licenčními podmínkami původního programu

- garantují přístup ke zdrojovému kódu nabyvateli programu

- charakteristické licenční podmínky open source softwaru

Slabě copyleftové

- vyžadují šíření odvozených počítačových programů pod shodnými licenčními podmínkami a zpřístupnění jejich zdrojových kódů

- umožňují vytváření programů, které jsou propojené a šířené společně s původním programem aniž by měnily či používaly jeho zdrojový kód

- umožňují šíření takových propojených programů pod libovolnými podmínkami

- typické licenční podmínky softwarových knihoven

Necopyleftové

- neobsahují žádnou nebo obsahují velmi omezenou copyleftovou doložku

- ukládají pouze minimální omezení ve vztahu k dalšímu šíření programu

- program šířený pod necopyleftovými licenčními podmínkami tak lze použít i v rámci vývoje proprietárního softwaru bez rizika porušení licenčních podmínek původního programu

Služby související s počítačovými programy

Služby v oblasti ICT mohou být spojeny s dodávkou počítačového programu (např. jeho podpora, údržba apod.) nebo mohou být dodávány samostatně (cloud computing, telekomunikační služby). Mohou být smluvně regulovány tzv. inominátní smlouvou, která bývá často uzavírána jen jako součást jiné smlouvy, kterou doplňuje.

Jejími typickými prvky bývá:

- Definice služby (např. podpora software, odstraňování vad)

- Parametry služby (např. dostupnost, reakční doba, doba do odstranění vady)

- Způsob vyhodnocení

- Kreditace – forma sankce.

Revision #1
Created 2025-05-28 12:31:47 UTC by Magdalena Dobešová
Updated 2025-05-28 12:36:23 UTC by Magdalena Dobešová